

مدظله‌العالی دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز در اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای

از منظر پدافند غیرعامل

سجاد عابدی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۱۵

چکیده

دفاع برای کشور جمهوری اسلامی ایران با توجه به موقعیت خاص ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیک سرزمینی و نیز استمرار و گستردگی تهدیدات دشمنان و همچنین تأکیدات مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای مدظله‌العالی در برابر تهدیدات استکبار، موضوعی بسیار مهم است. در پدافند غیر عامل بایستی رویکرد فکری جدیدی را در زمینه‌ی مسائل دفاعی در پیش گرفت؛ به طوری که همکاری در زمینه‌ی دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز در کشور به عنوان یک اصل در نظر گرفته شود. پدافند غیر عامل به عنوان یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات همواره مد نظر اکثر کشورهای جهان قرار داشته است. پدافند غیر عامل که عبارتست از «مجموعه اقدامات غیر مسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب-پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقا پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد»، توجه به این اقدامات در دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز بسیار حائز اهمیت است. در کشور ما با وجود موقعیت خاص ژئوپلیتیکی، تهدید زدایی و ورود به عرصه‌های نوین و تهدیدات نرم، نقش پدافند غیر عامل بسیار برجسته گردیده و توجه به محورهای پایداری ملی و توسعه از نظر قابلیت‌محور و توانمندساز، بر این اهمیت افزوده است. در این مقاله در ابتدا با مروری بر دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز، سعی گردیده تا بر اساس بیانات، دیدگاه‌ها و اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خامنه‌ای مدظله‌العالی، دسته‌بندی و ارتباط مفاهیم بنیادین پدافند غیرعامل در حوزه‌ی دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز مورد بررسی قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: پدافند غیر عامل، ایران، دفاع، دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز، مقام معظم رهبری سید علی خامنه‌ای مدظله‌العالی.

استناد فارسی (شیوه APA، ویرایش ششم، ۲۰۱۰): عابدی، سجاد (۱۳۹۸، تابستان). «دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز در اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای مدظله‌العالی از منظر پدافند غیرعامل». *پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه*، سال دوم، شماره دوم، صص ۲۷۵-۲۹۶.

^۱ دکتری مطالعات امنیت ملی، مرکز مطالعات بین الملل، دانشگاه ام آی تی، آمریکا، عضو سابق هیأت مدیره انجمن پدافند غیرعامل ایران sajadabedi272@gmail.com

۱. مقدمه

از کاراترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات، پدافند غیر عامل می‌باشد. اکثر کشورهای جهان به پدافند غیر عامل به‌عنوان یک سیستم دفاعی توجیهی ویژه دارند. به‌عنوان مثال، کشوری مانند سوئیس با وجود بی‌طرفی در دو جنگ جهانی و مواجه نبودن با تهدید، به این موضوع توجه بسیار زیادی دارد. در کشور ما، علیرغم موقعیت خاص ژئوپلیتیک، دارا بودن ثروت‌های عظیم، نظام ضد استکبار و ورود به عرصه‌های فناوری نوین و تهدیدات استکبار جهانی، به موضوع پدافند غیر عامل توجه چندانی نشده است.

برابر قرائن موجود در حال حاضر اصلی‌ترین و عمده‌ترین تهدید مفروض برای کشور ایران، آمریکا و هم‌پیمانان منطقه‌ای و بین‌المللی این کشور می‌باشند. لذا مسئله دفاع در مقابل این تهدید مفروض، مهم‌ترین اولویت نظامی و دفاعی کشور می‌باشد. با مد نظر قرار دادن روحیه نظامی‌گری حاکم بر دولت مردان آمریکا در تهاجم مستقیم یا تحریک عوامل منطقه‌ای در ایجاد بحران‌های جدی و عمیق در مواجهه با جمهوری اسلامی ایران، ضرورت شناخت هرچه پیش‌تر راهبردها و سیاست‌های آمریکا و از طرف دیگر تدوین راهبرها و اتخاذ تدابیر لازم برای مقابله در مقابل این تهدیدات ضروری می‌نماید.

نتایج و تجربیات حاصل از جنگ‌های اخیر در منطقه و سایر نقاط جهان نشان داده است که عدم توجه به پدافند غیر عامل، تلفات و ضایعات جبران‌ناپذیری را برجای خواهد گذاشت. در واقع با اتخاذ یک سری تدابیر و اقدامات پیش‌گیرانه که مستلزم به‌کارگیری جنگ‌افزار نبوده، می‌توان از وارد شدن خسارت مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس و همچنین تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد.

هر کشوری که به دنبال بقا می‌باشد بایستی به سرمایه‌گذاری دفاعی خود به‌طور ادامه‌دار توجه نماید و وضعیت دفاعی خود را همواره در آمادگی لازم حفظ کند چراکه در غیر این صورت خطر از میان رفتن تناسب و تعادل در ساختار امنیتی آن کشور پیش خواهد آمد.

«... در این هیچ تردیدی نداشته باشید خدای متعال فرموده است (والعاقبه للمتقین) از این واضح‌تر خدا حرف بزند؟! استفهام انکاری است. «وعدالله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات لیست خلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من قبلهم». ایمان، عمل صالح و تقوا حتماً نتیجه پیروزی است» (بیانات ۸۸/۶/۴).

«من به شما عرض می‌کنم با اعتمادی که ما به وعده الهی داریم و وعده‌های الهی حق است و صدق است، بدون تردید، خدای متعال این ملت هم در این مرحله، هم در همه مراحل آینده بر دشمنانشان پیروز خواهد کرد ... اگر حرف ملت ایران پیش رفت، اگر شما توانستید پیروز شوید، به آن نقطه موعود برسید، آن وقت مسیر تاریخ عوض خواهد شد، زمینه ظهور ولی امر و ولی عصر (ارواح‌القاء) آماده خواهد شد؛ دنیا وارد یک مرحله جدیدی خواهد شد» (بیانات، ۹۱/۱۰/۱۹).

و اعدوالمهم مااستطعتم من قوه و من رباط الخیل ترهیبون به عدوالله و عدوکم (سوره مبارکه انفال - آیه ۶۰)

ترجمه: «و تا می‌توانید در برابر آن‌ها (دشمن) نیرو و اسب‌های آماده (تجهیزات) بسیج کنند تا دشمن خدا و خودتان را به رعب بیندازید» (انفال / ۶۰).

این واقعیت تاریخی مورد تأکید قرآن کریم است که نبرد بین کفر و اسلام ادامه خواهد داشت و آرمان‌های اسلام به‌ویژه توحید مبشر نجات مستضعفین در راستای مبارزه با تبعیض‌ها و تجاوز است و مستکبرین در مسیر بهره‌کشی از انسان‌ها با تمام قوا برای نابودی سخن حق می‌کوشند، که عاقبتشان شکست و اضمحلال است. قرآن کریم دفاع از خود را امری طبیعی شمرده و در آیاتی چون ۲۴۶ تا ۲۵۱ سوره مبارکه بقره و آیه ۴۰ سوره مبارکه حج به آن اشاره کرده است. دفاع که بخشی از واژه عربی دفع گرفته شده به معنای دور نمودن چیزی است و در اصطلاح فقهی، تکلیف و حقوقی می‌باشد که از سوی خداوند به‌عنوان مالک و قانون‌گذار مطرح شده است. انسان از این حق برخوردار است تا برای پیشگیری از آسیب‌هایی که اعتقاد، مال، جان و آبروی وی را تهدید می‌کند، دفاع و حمایت کرده و این تکلیفی است که نمی‌تواند از آن عدول نماید. آیت الله مکارم شیرازی در معنای قوه چنین می‌فرماید:

«کلمه قوه نه تنها وسایل جنگی و سلاح‌های مدرن هر عصری را در بر می‌گیرد بلکه تمام نیروها و قدرت‌هایی را که به نوعی از انواع در پیروزی بر دشمن اثر دارد را شامل می‌شود اعم از نیروهای مادی و معنوی از قدرت‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی که آن‌ها نیز در مفهوم قوه مندرج هستند و نقش بسیار مؤثری در پیروزی بر دشمن دارد نیز نباید غفلت ورزید.»
ایشان هم‌چنین در معنای رباط می‌فرمایند:

«رباط به‌معنی بستن و پیوند دادن است. سپس به همین متناسب به‌معنی محافظت و مراقبت به‌طور کلی آمده است، و رابطه به معنی محافظت مرزها و هم‌چنین به معنی مراقبت از هر چیز دیگر می‌آید.»
امیر المومنین علی (علیه السلام) می‌فرماید:

«کسی که از دشمن غفلت کند ناگزیر، حيله دشمن او را بیدار خواهد نمود.»

ایشان هم‌چنین می‌فرمایند:

«هرگاه به دشمن رسیدید، یا او به شما رسید، لشکرگاه خویش را بر فراز بلندی‌ها، یا دامنه کوه‌ها، یا بین رودخانه‌ها قرار دهید، تا پناهگاه شما، مانع هجوم دشمن باشد، جنگ را از یک سو یا دو سو آغاز کنید؛ و در بالای قلعه‌ها، فراز تپه‌ها، دیده‌بان‌هایی بگمارید. مبدا دشمن از جایی که می‌ترسد یا از سویی که بیم ندارد، ناگهان بر شما یورش آورد؛ و بدانید پیشاهنگان سپاه دیده‌بان لشکریانند، و دیده‌بانان طلایه‌داران سپاهند. از پراکندگی بپرهیزید، هر جا فرود می‌آیید، با هم فرود

بیاید، و هرگاه کوچ می‌کنید همه با هم کوچ کنید؛ و چون تاریکی شب شما را پوشاند، نیزه‌داران را پیرامون لشکر بگمارید، و نخواهید مگر اندک، چون آب در دهان چرخاندن و بیرون ریختن.»
با مطالعه و بررسی جنگ‌های گذشته، اهمیت موضوع پدافند غیر عامل بیش از پیش مشخص می‌گردد و موارد ذیل زیر نمونه‌های بارز این اهمیت می‌باشند:

۱. موجب زنده ماندن و حفظ بقای نیروی انسانی می‌گردد و موجب صرفه‌جویی کلان اقتصادی و ارزی در حفظ تجهیزات و تسلیحات بسیار گران قیمت نظامی می‌گردد.
۲. اقدامات پدافند غیر عامل، مراکز حیاتی و حساس اقتصادی، سیاسی نظامی، ارتباطی و مراکز عمده علمی و فرهنگی و ... در برابر حملات و بمباران‌های هوایی دشمن حفظ و ادامه‌ی فعالیت در شرایط بحران و جنگ را ممکن می‌کند.
۳. اقدامات پدافند غیر عامل موجب تحمیل هزینه قابل توجه به دشمن می‌گردد و نیز اقدامات دفاع غیر عامل سبب به وجود آمدن تأثیرات روحی و روانی مثبت در شهروندان و رزمندگان می‌گردد.
۴. در مقام مقایسه سه عنصر (تهاجم، دفاع عامل و غیرعامل)، عنصر پدافند غیر عامل مخارج و هزینه‌های کم‌تری دارد و از نظر اخلاقی، بشر دوستی و سیاسی، مفهومی صلح دوستانه و تنش‌زا دارد.
۵. نیل به پدافند غیر عامل در مقایسه با دفاع عامل، ساده‌تر و سهل الوصول‌تر و با سیاست خودکفایی و عدم وابستگی و استقلال کشور متناسب‌تر است.

با عنایت به موارد فوق الذکر، توجه به پدافند غیر عامل در مقابل تهدیدات و تقلیل خسارت ناشی از حملات نیروی انتظامی مهاجم امری بدیهی است و باید جهت جلوگیری از آسیب‌پذیری‌ها و امنیت مراکز حیاتی، مهم و حساس، به دفاع غیر عامل روی آورد.

انجام اقدامات پدافند غیر عامل در جنگ‌های امروزی در جهت مقابله با تهاجمات دشمن و تقلیل خسارات ناشی از حملات هوایی، زمینی و دریایی مهاجم، موضوعی بنیادی است که وسعت و گستره آن، تمامی زیر ساخت‌های کلیدی، مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی کشور نظیر، پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌ها، بنادر، فرودگاه‌ها، مجتمع‌های بزرگ صنعتی و مقرهای عمده‌ی آمادی و پشتیبانی و غیره را در بر می‌گیرد.

در پدافند غیر عامل بایستی رویکرد فکری جدیدی را در زمینه‌ی مسائل امنیتی و نظامی در پیش گرفت، به طوری که همکاری در زمینه‌ی برنامه‌های پدافندی در کشور به‌عنوان یک اصل در نظر گرفته شده است و این چیزی است که پدافند غیر عامل نامیده می‌شود.

«... در هر شرایطی باید بنیه دفاعی کشور در بهترین وضعیت باشد، مردم در طول سال‌های جنگ و مبارزه، ابعاد کینه و قساوت و عداوت دشمنان خدا و خود را لمس کرده‌اند، باید خطر تهاجم جهان خواران در شیوه‌ها و شکل‌های مختلف را جدی‌تر بدانند، ... با توجه به ماهیت

انقلاب‌مان در هر زمان و در هر ساعت احتمال تجاوز را مجدداً از سوی ابر قدرت‌ها و نوکران‌شان باید جدی بگیریم» (امام خمینی^{رحمه الله علیه}، صحیفه نور ج ۲۱ / ۲۸۲).

امروزه پدافند غیر عامل جزء اصول جدایی ناپذیر جنگ‌ها محسوب شده، به طوری که در جهان امروز، بسیاری از کشورها که در عرصه‌ی فن آوری قابلیت محور و توانمندساز نظامی صاحب نام هستند، به موازات پیشبرد تحقیقات و تولیدات پیشرفته نظامی، توجه کاملاً ویژه‌ای به اقدامات پدافند غیر عامل داشته و همه ساله بودجه خاص برای این منظور اختصاص می‌دهند. بدیهی است این امر برای کشورهایی که دسترسی به فن آوری ساخت جنگ‌افزارهای مدرن را ندارند، اهمیتی مضاعف می‌یابد. در این راستا نقش رهبران و مدیران عالی هر کشور برای توجه اذهان عمومی و مسئولان اجرایی بسیار برجسته می‌باشد (شایان‌فر، ۱۳۸۶).

لذا در این مقاله با هدف بررسی دیدگاه‌ها و اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در حوزه دفاع قابلیت محور و توانمندساز به دنبال ارتباط آن بیانات با پدافند غیر عامل می‌باشیم. هم‌چنین، هدف اصلی نوشتار این مقاله، توجه به اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در حوزه‌ی دفاع قابلیت محور و توانمندساز بر اساس علوم به روز و دستیابی به راهبردهای مناسب و ارتباط آن با مفاهیم پدافند غیر عامل می‌باشد که از طریق مطالعه کتب و جمع‌آوری رهنمودها و بیانات ایراد شده توسط ایشان در طول دوران رهبری نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران تاکنون، مدنظر بوده است. پرسش اصلی در مقاله این است که پدافند غیر عامل در اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در حوزه دفاع قابلیت محور و توانمندساز بر محور چه موضوعاتی متمرکز شده است؟

۲. روش تحقیق

در این مقاله، بر اساس روش گردآوری اطلاعات (از طریق کتب، سخنرانی‌ها و رهنمودها و بیانات امام خامنه‌ای^{مدظله العالی}، از منظر پدافند غیر عامل)، جمع آوری و تدوین مقاله صورت پذیرفته است.

۳. واژه شناسی تحقیق

اندیشه: فکر، تدبیر، تأمل، تصور. (دهخدا، ۱۳۸۲: ذیل واژه شناسی)

فرماندهی: اختیاری است که یک شخص به سبب شغل، درجه و مسئولیتی که در یک سازمان دارد و به وی اعطا گردیده است (رستمی، ۱۳۷۸).

مدیریت: علم و هنر به کارگیری افراد موجود در یک سازمان با کم‌ترین امکانات برای رسیدن به اهداف.

رهبری: عبارت است از هنر یا علم نفوذ در اشخاص به طوری که با میل و خواسته خود در جهت حصول به هدف‌های تعیین شده گام بردارد.

تهدید: در نگاه اول، تهدید، عاملی عینی و خارجی است که منافع، ارزش‌ها و اهداف مورد نظر را به مخاطره می‌اندازد، در حالی که در نگاه دوم در واقع تهدید، همان درک بازیگران از شرایط خاص موجود می‌باشد. این درک لزوماً با واقعیت تطبیق نمی‌کند.

گزیده‌ای از بیانات مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی} **در رابطه با تهدید:** با تأملی در بیانات و فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، می‌توان به این نکته واقف شد که ایشان عناصر تشکیل دهنده‌ی تهدید مبتلا به ایران را شامل مواردی دانسته‌اند که می‌توان این عناصر را در پنج گروه به شرح ذیل دسته‌بندی نمود:

عصر اول: خود کشور ایران به دلیل برخورداری از موقعیت خاص جغرافیایی و ژئوپلیتیکی، ذخایر فراوان انسانی و مادی

عصر دوم: نظام جمهوری اسلامی به‌عنوان یک نظام مستقل، عزت‌مدار، شجاع و متکی به مردم، آن‌هم مردمی امتحان داده و عمیقاً مومن.

عصر سوم: خوی استکباری طرف مقابل (آمریکا)

عصر چهارم: مشکلات مبتلا به طرف مقابل (آمریکا) از قبیل: مشکلات داخلی، رکود اقتصادی، تهدیدهای جدی علیه حکومت صهیونیستی

عصر پنجم: گسترش موج بیداری اسلامی در دنیا

حاصل جمع این عناصر همین می‌شود که تهدید جدی‌ای متوجه ایران اسلامی و نظام جمهوری اسلامی باشد. مردانی پشت پرده سیاست در آمریکا هستند که این کار را انجام می‌دهند (بیانات در دیدار با کارگزاران و مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران؛ اسفند ۱۳۸۰).

«دشمن به سراغ این‌ها می‌آید که این‌ها را مفهوم بکند و نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل کند؛ فرصت‌های یک نظام را به تهدید تبدیل کند. این کارهایی است که دارند می‌کنند؛ در این کار تجربه هم دارند، تلاش هم زیاد دارند می‌کنند، ابزار فراوانی هم در اختیارشان هست» (بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان؛ ۱۳۸۸/۷/۲).

«ما اهل تجاوز به هیچ ملتی و هیچ کشوری نیستیم؛ ما هرگز اقدام به جنگ خونین نمی‌کنیم - ملت ایران این را به اثبات رسانده است - اما ما ملتی هستیم که هرگونه تجاوز را، بلکه هرگونه تهدید را، با استواری و با قدرت کامل پاسخ خواهیم داد. ما ملتی نیستیم که بنشینیم تماشا کنیم قدرت‌های پوشالی مادی که از درون کرم خورده و موریانه خورده‌اند، ملت استوار و پولادین ایران را تهدید کنند. ما در مقابل تهدید، تهدید می‌کنیم. هر کسی فکر تجاوز به جمهوری اسلامی ایران در مخپلش خطور کند، باید خود را آماده دریافت سیلی‌های محکم و مشت‌های پولادین کند؛ از سوی ملت مقتدر ایران، از سوی نیروهای مسلح؛ ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و بسیج مردمی، و پشت سر همه، ملت بزرگ ایران،

و بدانند؛ هم آمریکا بدانند، هم دست نشاندهانش بدانند؛ هم سگ نگهبانش رژیم صهیونیستی در این منطقه بدانند؛ پاسخ ملت ایران به هرگونه تعرضی، هرگونه تجاوزی، بلکه هرگونه تهدیدی، پاسخی خواهد بود که از درون، آن‌ها را هم از هم خواهد پاشید و متلاشی خواهد کرد» (بیانات در دانشگاه افسری امام علی (ع)؛ ۱۳۹۰/۸/۹).

راهبردهای تهدید: فرماندهان عملیاتی آمریکا و متحدین، با تجربه جنگ ۴۳ روزه خلیج فارس ۱۹۹۱ و مناقشه کوزوو ۱۹۹۱ و جنگ ۲۰۰۳ آمریکا و انگلیس علیه عراق، از تئوری راهبردی موسوم به «تئوری پنج حلقه راهبردی واردن»، استفاده می‌کنند. پنج حلقه استراتژیک واردن ۱ مراکز ثقل مرکزی هستند که مجموعاً محور و منشاء تمامی تحرکات، فعالیت‌ها و قدرت کشور مورد تهاجم می‌باشد. طرفداران این استراتژی که مشهورترین آن‌ها سرهنگ جان واردن می‌باشد، معتقدند که مهم‌ترین وظیفه‌ی طرح‌ریزی یک عملیات تهاجمی، شناسایی مرکز ثقل کشور مورد تهاجم می‌باشد و چنان‌چه این مرکز با دقت لازم شناسایی و مورد هدف قرار گیرد، کشور مورد تهاجم در اولین روزهای جنگ طعم شکست را چشیده و سریعاً در کوتاه‌ترین مدت به در خواست‌های مهاجم تن داده و تسلیم خواهد شد (اسکندری، ۱۳۸۹: ۴۳-۴۱).

دشمن: آن که عداوت کند، آن که به شخص و کسی ضرر می‌رساند، خصم (دهخدا، ۱۳۸۲: ذیل واژه دشمن).

۴. مفهوم شناسایی پدافند غیر عامل:

تعریف نظری: مقام معظم رهبری^{مدظله العالی} طی ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در ۶ بخش در زمستان سال ۱۳۸۸ بند اول سیاست‌های کلی بخش پدافند غیرعامل، پدافند غیر عامل را این‌گونه تعریف نمودند:

«مجموعه اقدامات غیر مسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد» (سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، ۱۳۸۱).

هم‌چنین موحدی‌نیا بیان می‌دارد:

«پدافند غیر عامل به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به‌کارگیری جنگ‌افزار و تسلیحات نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی، حساس، مهم نظامی و غیر نظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان خسارات و

^۱ پنج حلقه استراتژیک واردن عبارتند از: رهبری ملی، محصولات کلیدی، زیر ساخت‌های حمل و نقل، جمعیت مردمی و اراده ملی، نیروهای عملیاتی

تلفات ناشی از حملات و بمباران‌های هوایی موشکی دشمن را به حداقل ممکن کاهش داد. دفاع غیر عامل شامل مکان‌یابی، استتار، اختفاء، پوشش، تفرقه و پراکندگی، استحکامات، سازه‌های امن و مقاوم‌سازی، فریب و اعلام خبر می‌باشد» (موحدی‌نیا، ۱۳۸۸).

مجمع تشخیص مصلحت نظام در راستای تدوین سیاست‌های کلی پدافند غیر عامل کشور، پدافند غیر عامل را این‌گونه تعریف نموده است:

«مجموعه اقدام‌های غیر مسلحانه‌ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن می‌شود» (خواججه‌پور، ۱۳۸۶).

هم‌چنین در آیین‌نامه اجرایی بند ۱۱ ماده ۱۲۱ قانون برنامه پنج‌ساله چهارم کشور، پدافند غیر عامل را بدین شکل تعریف کرده‌اند:

«پدافند غیر عامل به کلیه اقدامات و تدابیری گفته می‌شود که بدون بکارگیری سلاح، موجب کاهش آسیب‌پذیری و افزایش پایداری در برابر تهدیدات خارجی می‌شود.»

۵. چشم‌انداز پدافند غیر عامل

- دارای عزم ملی و باور عمومی در مسئولین و مردم نسبت به رعایت اصول پدافند غیر عامل
- برخوردار از اصول پدافند غیر عامل جامع، توسعه یافته و نهادینه شده
- توانمند در تأمین حداکثر ایمنی و پایداری و به حداقل رسانیدن آسیب‌پذیری زیرساخت‌های مرتبط در مقابل تهدیدات دشمن
- قادر به ایفای نقش اساسی در حراست و حفظ استقلال، تمایل اراضی و سرمایه‌های ملی در چرخه نظام دفاعی امنیتی کشور
- برخوردار از آمایش سرزمینی مناسب و متکی به ویژگی‌های جغرافیایی، جمعیتی و فرهنگی و اصول دفاع غیر عامل در حوزه‌های مختلف با رعایت توزیع و پراکندگی موزون سرمایه‌ها و فعالیت در عرصه‌ی ایمن جغرافیا
- توانمند در تولید دانش فنی و برخوردار از پشتوانه‌ی تحقیقاتی و پژوهشی در زمینه‌ی پدافند غیرعامل با تأثیر بازدارندگی بالا و با موفقیت ممتاز در سطح منطقه
- دارای پشتوانه فرهنگی و حقوقی و قانونی جامع در سطح کشور با قابلیت تأمین و اجرای الزامات و ضوابط مربوطه
- برخوردار از نظام یکپارچه، هماهنگ و کارآمد پدافند غیر عامل کشور با قابلیت تعامل سازنده و پیشبرنده با دولت در زمینه‌ی اعمال تدابیر دفاعی امنیتی در بخش‌های مختلف (سازمان پدافند غیر عامل کشور، ۱۳۸۹).

۶. راهبردهای پدافند غیر عامل

- تعامل گسترده و فراگیر با سازمان‌ها و ایجاد ساز و کارهای مناسب در جهت ایمن-سازی و حفاظت از تأسیسات زیربنایی
- سازماندهی آمایش سرزمین ملی و آمایش دفاعی از منظر پدافند غیرعامل به‌منظور استفاده حداکثری از پهنه جغرافیایی کشور
- ایفای نقش هدایتی و نظارتی بر سازمان‌ها و نهادهای کشوری و لشکری در زمینه‌ی مطالعات و طراحی فنی طرح‌های پدافند غیرعامل
- بکارگیری و بسیج امکانات در جهت ارزان سازی، تنوع و ابتکار عمل در سامانه‌ها و شیوه‌های پدافندعامل
- استفاده حداکثرسازی از پهناوری و عمق سرزمینی و عوارض طبیعی کشور و به کاهش رساندن مخاطرات و خسارات
- ساماندهی مناسب استفاده از فناوری‌های نوین به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری ناشی از وابستگی و امکان جمع‌آوری اطلاعات توسط دشمن
- توسعه و تعامل مؤثر و سازنده با نهادهای سیاست‌گذار، قانون‌گذار و اجرایی کشور
- توسعه‌ی علمی و تولید دانش فنی و ارتقاء فناوری و برنامه‌ی جامع آموزشی و هم-چنین، بهینه‌سازی تولید صنعتی با استفاده از تمامی ظرفیت‌ها
- نهادینه نمودن نظام جامع و استفاده از اصول و ضوابط در طرح‌های توسعه کشور

۷. قابلیت‌های پدافند غیر عامل

- پدافند غیرعامل، بستر مناسب توسعه‌ی پایدار توان ملی کشور
- پدافند غیرعامل، هم راستا با سیاست‌های تنش زدایی
- پدافند غیرعامل، پایدارترین، ارزان‌ترین، و صلح‌آمیزترین روش دفاع
- پدافند غیرعامل، بهترین راهکار افزایش آستانه مقاومت ملی
- پدافند غیرعامل، پشتوانه اقتدار ملی
- پدافند غیرعامل، یکی از مهم‌ترین ابزارهای بازدارندگی
- پدافند غیرعامل، بهترین و مناسب‌ترین شیوه‌ی کاهش مخاطرات و کاهش آسیب-پذیری
- کشورهایی که توسعه پدافند غیر عامل را به‌عنوان یک سیاست دفاعی مستمر در دستور کار خود قرار می‌دهند، هیچ‌گاه در مظان اتهام تهدید بر علیه کشورهای دیگر قرار نمی‌گیرند.

- کشورهای که پدافند غیرعامل را به‌عنوان راهکار اصلی بر می‌گزینند، به شرایطی از نظر کاهش آسیب‌پذیری دست می‌یابند که مطامع کشورهای تهدید کننده بر علیه آن‌ها کاهش می‌یابد.
- در جهان امروز کشورهای که نقاط آسیب‌پذیری آن‌ها فراوان است، و دشمن می‌تواند با ضربات سریع، حیاتی‌ترین منابع آنان را منهدم نماید، عوامل تهدید از بیرون را درون خود ایجاد می‌نماید.
- پدافند غیرعامل، می‌تواند به یک فرهنگ عمومی در کشور تبدیل شود.
- پدافند غیرعامل، عنصری است پویا و متحرک، لذا باید همواره در صدد تلاش‌های علمی و پژوهشی قرار گیرد (معاونت امور بین‌الملل، ارتباطات و مطالعات دفاعی، اداره کل مطالعات راهبردی، کمیته تابش مهر ودجا، ۱۳۹۱).

۸. وظایف پدافند غیر عامل

از وظایف اساسی پدافند غیر عامل یک کشور که مد نظر رهبران و مسئولان اجرایی می‌باشد، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد که در صورت نگاه توانمندساز می‌تواند باعث کاهش عمده‌ی خطرات احتمالی وقوع تهدیدات گردد:

- طراحی و چاره‌اندیشی در زمان صلح با آمادگی پدافند غیر عامل قابلیت محور برای حوادث و تهدیدات محتمل آینده.
- در حال آمادگی دائم نگاه داشتن مقام‌های ادارات، پرسنل و ابزارالات از طریق آگاه-سازی قابلیت محور، برای اجرای وظیفه‌ها در زمان بحران.
- آموزش پدافند غیر عامل قابلیت محور به مردم.
- تشکیل شبکه‌های دیده‌بانی و بازرسی سیستماتیک در امور پدافند غیر عامل قابلیت محور.
- برنامه‌ریزی قابلیت محور برای وضعیت اعلام خطر و اطلاع‌رسانی سریع به مردم.
- طرح‌ریزی قابلیت محور لازم جهت پناه دادن مردم در مناطق محافظتی و تأمین لوازم حفاظت فردی و دارویی برای آن‌ها.
- برآورد نیازهای اولیه مردمی از زیان احتمالی در برابر تهدیدات

تأثیر قدرت قابلیت محور دفاعی بر منافع و امنیت ملی یک کشور بسیار حائز اهمیت است. این قدرت قادر است ظرفیت قدرت دشمنان و مخالفان را از طریق ارتقای سطح وفاداری یک ملت به یک فرد، نظام، دولت و یا سازمان کاهش دهد و یا سد راه آن گردد (جلالی و هاشمی فشارکی، ۱۳۸۹).

با توجه به تعریف پدافند غیر عامل مصوب مقام معظم رهبری (مدظله العالی) که پدافند غیر عامل را چنین بیان نموده است: «مجموعه اقدامات غیر مسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد». و نیز نتیجه‌گیری انجام شده در جلسات خبرگی، ارائه هر گونه راهبرد در حوزه پدافند غیر عامل در کشور بایستی در چارچوب ۵ مؤلفه زیر باشد:

۱. افزایش بازدارندگی
۲. کاهش آسیب‌پذیری
۳. تداوم فعالیت ضروری
۴. ارتقاء پایداری ملی
۵. تسهیل مدیریت بحران

لازم به ذکر است پدافند غیر عامل در ۱۶ اصل به ترتیب زیر تحت عنوان اصول پدافند غیر عامل ارائه می‌گردد:

۱. انتخاب عرصه‌های ایمن در جغرافیای کشور
۲. تعیین مقیاس بهینه استقرار جمعیت و فعالیت در فضا
۳. پراکندگی در توزیع عملکردها متناسب با تهدیدات و جغرافیا
۴. انتخاب مقیاس بهینه از پراکندگی و توجیه اقتصادی پروژه
۵. کوچک‌سازی و ارزان‌سازی و ابتکار در پدافند غیر عامل
۶. موازی‌سازی سامانه‌های پشتیبانی
۷. مقاوم‌سازی، استحکامات و ایمن‌سازی سازه‌های حیاتی
۸. مکان‌یابی استقرار عملکردها
۹. مدیریت بحران دفاعی در صحنه‌ها
۱۰. استتار و نامرئی‌سازی
۱۱. کورکردن سیستم اطلاعاتی دشمن
۱۲. اختفاء با استفاده از عوارض طبیعی
۱۳. پوشش در همه زمینه‌ها
۱۴. فریب، ابتکار عمل و تنوع در کلیه اقدامات
۱۵. حفاظت اطلاعات سیستم‌های حیاتی و مهم
۱۶. تولید فضاها و عملکردهای دو منظوره

پدافند غیر عامل یک بازیگر در روابط بین الملل و سیاست خارجی، ظرفیت بازیگر و یا واحد سیاسی برای ترکیب قدرت نرم و سخت به شکلی که در تقویت متقابل یکدیگر، به تحقق اهداف

بازیگر به صورت کارا و مؤثر کمک کند. بسیاری از کشورهای پیشرفته در سالیان اخیر نسبت به راه-اندازی مؤسسات و مراکز قابلیت‌محور و توانمندساز (دانش بنیان) در حوزه پدافند غیر عامل متشکل از یک تشکیلات گسترده با بیش از ده‌ها هزار نیروی انسانی زبده اطلاعاتی، آموزش دیده، درون کشور و برون مرزهای خود شامل مدیریت عملیات، اداره تجزیه و تحلیل اطلاعات و علوم مدیریت و فن‌آوری، که نقش مؤثری در تهیه‌ی اطلاعات به روز در طرح‌های نظامی و غیر نظامی کلیه کشورهای دنیا را دارد، اقدام کرده‌اند و از آن برای طرح‌ریزی در برابر تهدیدات محتمل آتی خود و متحدان آتی خود و متحدان مشترک المنافع خود، استفاده می‌نمایند.

۹. دفاع قابلیت محور و توانمند ساز

به مجموعه فعالیت‌های دانش بنیان در حوزه دفاع که با رویکردی جدید در زمینه‌ی مسائل امنیتی، به طوری که همکاری در زمینه برنامه دفاعی در کشور به عنوان یک اصل در نظر گرفته شود، دفاع قلبیت محور و توانمندساز گفته می‌شود. به همین منظور آگاهی به ما اجازه می‌دهد در حافظه‌های قبلی خود جستجو کنیم، به الگوهای خاصی توجه نماییم، به ایده‌های جدیدی برسیم، سؤال‌های درستی را مطرح کنیم و پیش‌بینی‌هایی درباره‌ی آینده دفاع قابلیت محور و توانمندساز انجام دهیم (عارف‌خوانی، ۱۳۸۷).

نکته بسیار مهم این است که دفاع حقیقی دفاع معنوی است و این دفاع ناشی از اعتقاد، ایمان، صبر و اسقامت است. دفاع در ابعاد ظاهری و مادی بدون توجه به بعد باطنی (عقلانی و معنوی) امکان پذیر نیست. بنابراین، دفاع در همه ابعاد (ظاهری، عقلانی و معنوی) نیازمند به کارگیری همزمان قوای مادی، عقلانی و معنوی می‌باشد. دفاعی که فاقد هر یک از این ابعاد سه گانه (ظاهری، عقلانی و معنوی) باشد تک وجهی، فروگذار، ناکارآمد و فاقد ذکاوت و اثر بخشی لازم خواهد بود. تلفیق قوای (ظاهری، عقلانی و معنوی) نیازمند فراست والایی است که تنها در مؤمنان حقیقی یافت می‌شود. به مصداق حدیث شریفه نبوی، «اتقوا فراسه المومن فانه ينظر بنور الله...» (الکافی، ج ۱؛ ص ۲۱۸). و نیز با تدبیر در فرمایشات امام خامنه ای (مدظله العالی) پی می‌بریم که در دیدگاه ایشان مقوله دفاع مفهومی عمیق می‌باشد. ایشان می‌فرمایند:

«امروز ملت ایران و نیروهای مسلح آن اعم از سپاه، بسیج و ارتش با تلفیقی از امکانات مادی و قدرت معنوی، آمادگی دارد تا با عزمی راسخ و در هر مکانی که لازم باشد، در مقابل دشمن بایستد» (بیانات، ۱۳۸۸/۹/۲۴).

هر کشوری که به دنبال بقاء می‌باشد بایستی به سرمایه‌گذاری دفاعی خود به‌طور ادامه‌دار توجه نماید و وضعیت دفاعی خود را همواره در آمادگی لازم حفظ کند؛ چراکه در غیر این صورت، خطر از میان رفتن تناسب و تعادل در ساختار امنیتی- دفاعی آن کشور پیش خواهد آمد. در وضعیت دفاعی

بایستی رویکرد دانش بنیانی قابلیت محور و توانمندساز را در زمینه‌ی مسائل امنیتی در پیش گرفت، به طوری که همکاری در زمینه‌ی برنامه‌های دفاعی در کشور به عنوان یک اصل در نظر گرفته شود و این چیزی است که دفاع قابلیت محور و توانمند ساز نامیده می‌شود.

۱۰. اندیشه‌های امام خامنه‌ای^{مدظله‌العالی} در دفاع قابلیت محور و توانمندساز از منظر پدافند غیر عامل

در این بخش از مقاله سعی شده است تا گزیده‌های فرمایشات مقام معظم رهبری در دفاع قابلیت محور و توانمندساز از منظر پدافند غیر عامل که یکی از دغدغه‌های معظم له می‌باشد، گردآوری گردد.

ردیف	حوزه‌های مختلف پدافند غیر عامل
۱	ترویج فرهنگ‌سازی پدافند غیر عامل
۲	ضرورت و اهمیت پدافند غیرعامل
۳	دفاع قابلیت محور و امنیت از منظر پدافند غیر عامل
۴	نیروهای مسلح و روحیه بسیجی در دفاع و اجرای قابلیت محور پروژه‌های پدافند غیر عامل

جدول: دسته‌بندی ارتباط حوزه‌های مختلف پدافند غیر عامل با دفاع قابلیت محور و توانمندساز

۱۰-۱. ترویج فرهنگ‌سازی پدافند غیر عامل

فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص ترویج فرهنگ‌سازی پدافند غیر عامل، مؤید تأکید ایشان بر تلاش علمی و سرلوحه قرار دادن پدافند غیر عامل در ابعاد دفاع کشور و برجسته بودن نقش اساتید در این حوزه می‌باشد که به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- «تلاش علمی در محیط‌های نظامی برای اهداف دفاعی یک عبادت است» (بیانات، ۱۳۷۸/۹/۱).
- «وقتی بنیه‌ی کشور قوی شد، تأثیرات خصمانه‌ی دشمن به حداقل می‌رسد» (بیانات معظم اله در حرم رضوی ۱۳۹۲).
- «نقش اساتید نقش بسیار برجسته‌ای است و این همان فرماندهی جنگ نرم است که من مکرر مطرح کردم و گفتم. اساتید فرماندهان جنگ نرمند» (بیانات، ۱۳۹۱/۵/۲۲).

- «مدیران اقتصادی، استادان دانشگاه، انجمن‌های علمی، پارک‌های علمی فناوری همه‌ی این‌ها باید پیش‌دستی را در کار علمی، وجهه‌ی همت خودشان قرار دهند» (بیانات معظم‌اله در حرم رضوی ۱۳۹۲).

۱۰-۲. ضرورت و اهمیت پدافند غیر عامل

فرمایشات امام خامنه‌ای ^{مدظله‌العالی} در خصوص ضرورت و اهمیت پدافند غیر عامل و تأکید بر آن می‌باشد که به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- «بنابراین پدافند غیر عامل یک اصل خواهد بود برای همیشه نه برای یک مقطع خاص، مستمر همیشگی است ان شا الله» (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۷).
- «پدافند غیر عامل به صورت شعله‌ای بلند شود» (بیانات، ۱۳۸۲/۹/۶).
- «چقدر مهم است که ما این حالت را برای کل پیکره‌ی کشور و جامعه در دستگاه‌های مختلف به وجود بیاوریم» (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۷).
- «امروز اهمیت پدافند غیر عامل قاعدتاً برای مسئولین بایستی شناخته شده باشد، اهتمام شما کار را پیش می‌برد» (بیانات، ۱۳۸۵/۱۲/۶).
- «امروز پدافند غیر عامل برای ما مهم است. بخش‌هایی دارند انجام می‌دهند، سپاه هم کارهای خوبی کرده، مطلع هستیم. اما در عین حال باز بایستی کار کرد، تلاش کرد و این امکانات را در اختیار پدافند غیر عامل قرار بدهید» (بیانات، ۱۳۸۸/۹/۱۵).
- «این کار بزرگ پدافند غیر عامل به بهترین وجهی پیش خواهد رفت» (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۷).
- «پدافند غیر عامل مثل مصنوعیت‌سازی برای انسان است. از درون ما را مصون می‌کند. این معنایش این است که ولو دشمن تهاجمی بکند و زخمی هم بکشد و ضرب و زوری هم بزند، اثری نخواهد کرد» (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۷).

۱۰-۳. دفاع قابلیت محور و توانمندساز و امنیت از منظر پدافند غیر عامل

فرمایشات امام خامنه‌ای ^{مدظله‌العالی} در خصوص دفاع قابلیت محور و توانمندساز و امنیت از منظر پدافند غیر عامل تأکید بر دفاع از کشور، محافظت نظامی، آمادگی در برابر تهدیدات در این حوزه می‌باشد که به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- «جنگ به وسیله‌ی مردم اداره شد. هم ارتش و هم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و هم نیروهای گوناگون، متکی به مردم بودند؛ به ایمان مردم، به عشق مردم، به صفای مردم» (بیانات، ۱۳۹۰/۷/۲۰).
- «بگویید کار پدافند غیر عامل را به جریان بیندازند. من گفته بودم بسیجی کار کنند هرچه سازمان‌ها در دفاع غیر عامل کار کنند تا وقتی که همه موارد که رئوس آن مشخص شده است، امن نشود، کافی نیست» (بیانات، ۱۳۸۴/۱۲/۲۷).
- «اگر محافظت نظامی نباشد تمامی دستاوردهای فرهنگی، اقتصادی، علمی و سیاسی در یک نصف روز هدر می‌رود» (بیانات، ۱۳۸۶/۴/۱۷).
- «ما ضعیف نیستیم، باید در مقابل تهدید آمادگی داشته باشیم. اگر نداریم، باید آمادگی ایجاد کنیم؛ و اگر داریم، حفظ کنیم و افزایش بدهیم. در مقابل اعلان جنگ، اعلان دفاع همه جانبه، روی «همه جانبه» تکیه و تأکید می‌کنم، و در مقابل اقدام به جنگ، اقدام به دفاع و ضربه متقابل» (بیانات، ۱۳۸۸/۷/۱۴).
- «اگر شما در یک مبارزه‌ی شخصی در یک دفاع شخصی که در مقابل یک حریف قرار می‌گیرید، بتوانید حرکت او را پیش‌بینی کنید، هیچ ضربه‌ای نخواهید خورد» (بیانات، ۱۳۹۲/۶/۱۶).
- «تا این دشمن وجود دارد، تهدید هست و تا تهدید هست، فکر و آمادگی دفاعی باید باشد» (بیانات، آبان‌ماه ۱۳۶۸).
- «باید دید دشمن از کجا دارد حمله می‌کند، برای یک دفاع خوب هم یک معرفت خوب لازم است اگرچه برای یک هجوم خوب هم یک معرفت خوب لازم است» (بیانات، ۱۳۷۰/۷/۲۸).
- «هرچه می‌توانیم درون خود را مقتدر کنیم و دل به بیرون نبندیم، ما باید بپردازیم به استحکام ساخت درونی اقتدار ملی که آن روز به مسئولان کشور عرض کردیم، در درجه اول مسائل اقتصادی و مسائل علمی است که باید با جدیت دنبال شود» (بیانات، ۱۳۹۲/۵/۱۲).

۱۰-۴. نیروهای مسلح و روحیه بسیجی در دفاع و اجرای پروژه‌های پدافند غیر

عامل

فرمایشات امام خامنه‌ای ^{مدظله العالی} در خصوص نیروهای مسلح و داشتن روحیه بسیجی در دفاع و اجرای پروژه‌های قابلیت محور در حوزه‌ی پدافند غیر عامل تأکید بر آمادگی و شناسایی مراکز درجه یک در این حوزه می‌باشد که به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- «توصیه من این است که برای آمادگی، هیچ فرصتی را از دست ندهید. آماده شدن لزوماً به معنای این نیست که این آمادگی در زمان کوتاهی به کار گرفته خواهد شد، اما آماده نبودن همواره خطر بزرگ و دهشتناکی را بر کشور و بر آبروی نیروهای مسلح تحمیل می‌کند. همیشه باید آمادگی‌ها را حفظ کرد و افزایش داد، آمادگی معنوی و مادی» (بیانات، ۱۳۸۴/۸/۲۶).
- «اساس کار این است که نیروی انسانی ما خود و توانایی‌های خود را قدر بدانند و آن‌ها را بشناسند» (بیانات، ۱۳۸۸/۱۱/۳۰).
- «با شناسایی مراکز درجه یک و تهیه طرح پدافند غیر عامل آن‌ها، کارها بسیجی‌وار اجرا شود» (بیانات، ۱۳۸۳/۲/۱۸).
- «البته وقتی تهاجم هست انسان باید دفاع کند شکی نیست. توصیه‌ی من فقط موضوعی دفاعی نیست، اما موضع اثباتی، موضع تهاجمی، موضع حرکت صحیح باید داشته باشیم» (بیانات، ۱۳۹۲/۹/۱۹).

۱۱. نتیجه‌گیری و جمع بندی

در کشور ما با وجود موقعیت خاص از نظر ژئوپولیتیک و ژئواستراتژیک، دارا بودن ثروت‌های عظیم نیروی انسانی، نظام ضد استکبار و ورود به عرصه‌های فناوری نوین و تهدیدات نرم، نقش پدافند غیر عامل و دفاع قابلیت محور و توانمندساز بسیار برجسته گردیده است. تجارب انقلاب کبیر اسلامی و سال‌های دفاع مقدس نیز در هوشیاری لازم برای کاهش آسیب‌پذیری‌ها و توجه به محورهای پایداری ملی و توسعه توانمندسازی و قابلیت محوری، بر این اهمیت افزوده است. با توجه به اندیشه‌های دفاعی فرماندهی کل قوا در ارتباط با پدافند غیر عامل و نقش آن در استحکام ساخت درونی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران که در قالب رهنمودها و تأکیدات آن والامقام به آن پرداخته شد، می‌توان نتایج زیر را به‌عنوان پاسخ سئوال‌های اصلی مقاله تحت عنوان محورهای تمرکز در دفاع قابلیت محور و توانمندساز از منظر پدافند غیر عامل برای پیشبرد اهداف عالی نظام، مد نظر قرار داد:

- با توجه به بیانات فرماندهی کل قوا لزوم نگاه قابلیت محور و توانمندساز در موارد ذیل لازم است در رویکرد پدافند غیر عامل مد نظر قرار گیرد:
- در اولویت بالا قرار داشتن مسئله پدافند غیرعامل کشور با نگاه قابلیت محوری و توانمندسازی در اجرای پروژه‌ها در این حوزه
- تأکید بر روحیه بسیجی و نیروی انسانی در اجرای پروژه‌های پدافند غیر عامل.

- ایمن‌سازی سرمایه‌های اساسی کشور مطابق اصول پدافند غیر عامل با نگاه توانمند- سازی در این حوزه
- تأکید بر داشتن طرح‌های قابلیت محور و توانمندساز از منظر پدافند غیر عامل برای کلیه پروژه‌ها در سطح کلان.
- داشتن نگاهی دانش بنیان و قابلیت محور در موضوعات پدافند غیر عامل در سطح کلان.
- به نتیجه رساندن طرح‌های قابلیت محور در ارتباط با مسئولین اجرایی کشور.
- تأکید بر پیگیری سازمان پدافند غیر عامل در اجرایی کردن طرح‌های قابلیت محور.
- تعامل هرچه بیشتر سازمان پدافند غیر عامل با شرکت‌های دانش بنیان در راستای اجرایی شدن طرح‌های قابلیت محور و توانمندساز در کشور.

در نهایت این که راهبرد نظامی با توجه به ملاحظات پدافند غیر عامل و ویژگی دفاع قابلیت محور با تأکید بر اندیشه‌های دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) را می‌توان در موارد زیر خلاصه نمود:

۱. ارتقای بازدارندگی
۲. افزایش قدرت ملی با تقویت مولفه دفاع ملی از طریق تقویت نیروهای مسلح و قدرت نظامی اعم از دو بعد کمیت نیروهای مسلح و کیفیت ابعاد فیزیکی و غیر فیزیکی نیروهای مسلح.
۳. بسیج ملی و صنایع نظامی
۴. توسعه و تعمیق راهبرد دفاع همه جانبه در کلیه سطوح جامعه

هم‌چنین، راهبردهای تدوین شده در مؤلفه سیاسی قدرت ملی به قرا زیر می‌تواند باشد:

الف: راهبرد اول سیاسی با توجه به ملاحظات پدافند غیر عامل و ویژگی‌های دفاع قابلیت محور با تأکید بر اندیشه‌های دفاعی فرماندهی کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی):

۱. برقراری روابط توأم با حسن هم‌جواری با کشورهای همسایه از طریق اعتمادسازی و ارتقاء درک متقابل با استفاده از موقعیت ایران در منطقه به منظور ایجاد محیطی امن پیرامون جمهوری اسلامی ایران و جلوگیری از نفوذ آمریکا و هم پیمانانش
۲. اجرای سیاست خارجی بر مبنای اصول عزت، حکمت، مصلحت و ملحوظ نظر داشتن تدبیر فرمانده کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در خصوص نرمش قهرمانانه

ب: راهبرد دوم سیاسی با توجه به ملاحظات پدافند غیر عامل و ویژگی‌های دفاع قابلیت محور با تأکید بر اندیشه‌های امام خامنه‌ای ^{مدظله العالی}:

۱. شفاف‌سازی سیاست خارجی و تعامل سازنده با کلیه‌ی کشورهای جهان با استفاده از دیپلماسی فعال و عمومی
 ۲. حرکت در مسیر دیپلماسی دفاعی خنثی‌سازی فشارهای سیاسی علیه جمهوری اسلامی ایران به منظور مقابله با منزوی‌سازی و محدودسازی ایران از طریق تعامل و بهره‌گیری از کلیه مؤلفه‌های قدرت همکاری در کلیه زمینه‌ها با کشورهای دوست.
- هم‌چنین، راهبردهای تدوین شده در مؤلفه‌های اجتماعی- فرهنگی قدرت ملی می‌تواند به قرار زیر باشد:

الف: راهبرد یکم اجتماعی - فرهنگی با توجه به ملاحظات پدافند غیر عامل و ویژگی‌های دفاع قابلیت محور و توانمندساز با تأکید بر بیانات و اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خامنه‌ای ^{مدظله العالی}:

۱. ارتقای پایداری ملی و کاهش آسیب‌پذیری
 ۲. حفظ ارزش‌های بیداری اسلامی
 ۳. حفظ ارزش‌های دفاع مقدس
 ۴. ایجاد بازدارندگی با ترویج ارزش‌های فرهنگ غنی اسلامی- ایرانی
 ۵. ارائه الگوی ایرانی - اسلامی در حفظ و ارتقای پایداری ملی
- ب: راهبرد دوم اجتماعی - فرهنگی با توجه به ملاحظات پدافند غیر عامل و ویژگی‌های دفاع قابلیت محور و توانمندساز با تأکید بر اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای ^{مدظله العالی}:

۱. مقابله به تهدیدات اجتماعی - فرهنگی نظیر ترویج فرهنگ غربی و بی‌بندوباری در میان جوانان
۲. مقابله با مسخ ارزش‌های اسلامی به منظور حفظ سلامت جامعه اسلامی

پیشنهاد: با بررسی آراء و نظرات حضرت امام خامنه‌ای ^{مدظله العالی} می‌توان دریافت که قدرت علمی توأم با قوه ایمان، اخلاق و معنویت، هدف راهبردی مهم و حیاتی کشور در جهت تحقق دفاع قابلیت محور و توانمندساز برای مقابله با تهدیدات حال و آینده است. حصول به این راهبرد مهم و حیاتی منوط به شکستن مرزهای دانش و به عبارتی تولید دانش جدید و مدیریت بر آن است که بر بستر «قابلیت محوری و توانمند سازی» ممکن خواهد بود.

این امر مستلزم سازماندهی شبکه اطلاعات و دانش در بخش دفاع، جمع‌آوری بهترین اطلاعات، تحصیل، ایده، افکار و دانش ملی و جهانی، تغییر مسیر مدیریت دانش، کشف راه‌های میانبر، تولید دانش و علم و فناوری جدید و دستیابی به خلق جدید برای حصول به هدف راهبردی یعنی قدرت علمی و تداوم چرخه‌ی تأثیر متقابل قدرت علمی و دفاع قابلیت محور و توانمند ساز است.

بر این مبنا می‌توان پیشنهادت زیر را جهت اجرایی‌سازی این الگو ارائه داد:

۱. ایجاد قرارگاه دفاع قابلیت محور و توانمندساز در بخش دفاع؛ این قرارگاه یک سازمان مجازی است که وظیفه‌ی توزیع مسائل و امور در شبکه و جمع‌آوری ایده‌ها و پاسخ‌ها و به اشتراک‌گذاری دانش و تجربیات را بر عهده خواهد داشت.
۲. جهت‌گیری قرارگاه دفاع قابلیت محور و توانمندساز به ایجاد خرد امنیتی، که خود شامل خرد دفاعی و سیاسی است و تحقق آن در گرو ایجاد یک شبکه منسجم و تمرکز در جهت مدیریت دانش، علم و فناوری است.
۳. اتصال شبکه‌ای قرارگاه دفاع قابلیت محور و توانمندساز به تمامی مراکز دانشی کشور و ایجاد یک مرکز با رویکردی متمرکز و منسجم که بتواند مدیریت دانشی را به صورت اثر بخش‌تر به انجام برساند.
۴. اتخاذ سیاست‌ها، طرح‌ها و برنامه‌هایی که مبتنی بر آن، مدیران شبکه دانش متصل به قرارگاه بدانند چه کسی، در کجا، چه مهارتی و دانشی دارد و چگونه می‌توان در اسرع وقت به آن دسترسی یافت و بر این اساس تیم‌سازی نموده و مدیریت تحقیقات را به انجام رساند. در این جهت مدیران دانش باید قادر به حذف ابعاد زمان و مکان باشند و نیروهای متخصص در هر زمان و در هر مکان که هستند را کنار هم بنشانند.
۵. بهره‌گیری از تمامی استعدادها و ظرفیت‌های علمی، دانشی و فنی در داخل و خارج از کشور برای تغییر مسیر دانش به درون کشور، این اقدام می‌تواند با تحول در علوم انسانی، تغییر قوانین حاکم بر ارزیابی مقالات، ایده‌ها، افکار و باور به درونی‌سازی الگوها بر اساس تأمین نیاز داخلی به انجام برسد. (این اقدام باید از دانشگاه‌های دفاعی آغاز شود).
۶. ایجاد ظرفیت‌های لازم جهت توسعه و اکتشافات به منظور رسیدن به راه‌های میانبر از طریق رویکرد تحقیقات باز در بخش دفاع
۷. لحاظ کردن تقویت شبکه فرماندهی و کنترل قرارگاه دفاع قابلیت محور و توانمندساز در تنظیم روابط خارجی با کشورهای قدرتمند و صاحب علم و دانش و فناوری.

منابع:

- اسکندری، حمید(۱۳۸۹). **دانستنی‌های پدافند غیر عامل(ویژه مدیران و کارشناسان)**. سازمان پدافند غیر عامل کشور، تهران: انتشارات بوستان حمید.
- آیین نامه اجرایی قانون برنامه پنج ساله چهارم کشور
- بیانات مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی} در دانشگاه افسری امام علی (ع): ۱۳۹۰/۸/۹
- بیانات مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی} در دیدار اعضای مجلس خبرگان: ۱۳۸۸/۷/۲۲
- بیانات مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی} در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۲
- بیانات مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی} در دیدار با کارگزاران و مسئولان نظام؛ اسفند ۱۳۸۰
- بیانات مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی} در تاریخ‌های ۱۳۷۸/۹/۱، ۱۳۹۲/۵/۱۲، ۱۳۸۸/۷/۱۴، ۱۳۸۸/۹/۱۵، ۱۳۹۲/۶/۱۶، ۱۳۸۶/۴/۱۷، ۱۳۸۳/۲/۱۸، ۱۳۹۱/۱۰/۱۹، ۱۳۹۲/۹/۱۹، ۱۳۹۰/۷/۲۰، ۱۳۹۱/۵/۲۲، ۱۳۸۸/۹/۲۴، ۱۳۸۴/۸/۲۶، ۱۳۸۴/۱۲/۲۷، ۱۳۷۰/۷/۲۸، ۱۳۸۸/۱۱/۳۰، ۱۳۸۸/۶/۴، ۱۳۸۵/۱۲/۶، ۱۳۸۲/۹/۶، ۱۳۹۱/۸/۷، آبان ماه ۱۳۶۸.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار امام خامنه‌ای ^{مدظله العالی}. www.farsi.khamenei.ir.
- پایگاه اطلاع رسانی سازمان پدافند غیر عامل کشور، پایداری ملی، www.paydarymelli.ir.
- جلالی، غلامرضا؛ هاشمی فشارکی، رضا(۱۳۸۹). **پدافند غیر عامل در آیین‌ها قوانین و مقررات**. تهران، نشر سازمان پدافند غیر عامل کشور.
- خواجه پور، جواد، (۱۳۸۶). **مثلث سلطه (ابعاد و اهداف در میدان نبرد ناتوی فرهنگی)**. تهران: انتشارات دفاع.
- دهخدا، علی اکبر(۱۳۸۲). **لغت نامه دهخدا**. تهران: نشر دانشگاه تهران.
- رستمی، محمود(۱۳۷۸). **فرهنگ واژه‌های نظامی**. تهران: ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- رشیدزاده، فتح‌الله(۱۳۹۰). **تبیین اندیشه‌های مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی}**. تهران: انتشارات دانشگاه افسری امام علی (ع).
- سازمان پدافند غیر عامل کشور(۱۳۸۹). **آشنایی با اهداف و مأموریت سازمان پدافند غیر عامل کشور**. تهران: روابط عمومی سازمان پدافند غیر عامل کشور.
- سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح(۱۳۸۱). **دشمن شناسی از دیدگاه مقام معظم رهبری**. تهران: انتشارات دفاع.
- سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح(۱۳۹۱). **گزیده مقالات اولین همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای**. تهران: انتشارات یاران شاهد.
- شایان‌فر، سلمان، (۱۳۸۶). **وحدت و امنیت ملی از دیدگاه مقام معظم رهبری**. تهران: انتشارات نذیر.
- عارف‌خوانی، احمد(۱۳۸۷). **اندیشه‌های سیاسی مقام معظم رهبری به مناسبت بیستمین سال رهبری**. تهران: انتشارات دفتر عقل.

قرآن کریم

الکافی، ج ۱

معاونت امور بین‌الملل، ارتباطات و مطالعات دفاعی، اداره کل مطالعات راهبردی، کمیته تابش مهر ودجا (۱۳۹۱). **سیری در اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای**. تهران: انتشارات مرکز مطالعات

راهبردی دیپلماسی دفاعی.

مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی}، ابلاغیه سیاست‌های کلی نظام، زمستان سال ۱۳۸۸

منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۷۷). **سیری در اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره)**.

بی‌جا: بی‌نا.

موحدی‌نیا، جعفر (۱۳۸۳). **دفاع غیر عامل**. تهران: نشر مرکز برنامه‌ریزی کتب درسی دافوس.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، صحیفه نور جلد ۲۱، تهران.

نهج البلاغه، ترجمه: دشتی، محمد، (۱۳۸۴)، نشر موسسه انتشارات دارالعلم.

پیشکش گاہ علوم انسانی و مطالعات اسلامی
پرتال جامع علوم انسانی